

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่อง กระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน กรณีศึกษา ชุมชนวังตะกู ตำบลวังตะกู อำเภอบางมูลนาก จังหวัดพิจิตรเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาพัฒนาการชุมชนวังตะกู และเพื่อศึกษากระบวนการทุนทางสังคมในการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่มีผลต่อการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม และการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

ผลการศึกษา พบว่า พัฒนาการของชุมชนมี 3 ช่วง คือ ช่วงที่ 1 ชาวบ้านมีวิถีชีวิตเชื่อมโยงกับเกษตรกรรมพื้นบ้านที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม มีทุนทางสังคม (ค่านิยม บรรทัดฐาน และระบบความสัมพันธ์ที่ดีของชุมชน) เป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนในอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและพึ่งพาอาศัยกัน ช่วงที่ 2 ชาวบ้านเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตตามกระแสทุนนิยมหันมาทำเกษตรกรรมแผนใหม่ ให้ความสำคัญกับระบบเงินตรา และสิ่งแวดล้อมกลายเป็นปัจจัยการผลิต จนทำให้ทุนทางสังคมอ่อนแอ ส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านสิ่งแวดล้อมของชุมชน และช่วงที่ 3 เกิดผู้นำการเรียนรู้หันมาสู่เกษตรกรรมยั่งยืน ลด ละ เลิกการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตเพื่อช่วยฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมของชุมชน มีกิจกรรมกลุ่มเกษตรปลอดสารพิษชุมชนวังตะกูเป็นกลไกขับเคลื่อนพลังสังคม

นอกจากนี้ยังพบว่า การดำรงอยู่ของทุนทางสังคมในชุมชนวังตะกูต้องอาศัยองค์ประกอบภายในที่เข้มแข็งและองค์ประกอบภายนอกต้องความเข้าใจความเป็นชุมชนอย่างแท้จริง เพื่อความชัดเจนในการทำงานร่วมกัน มีผู้นำการเรียนรู้ที่มีความเสียสละเป็นที่ไว้วางใจนำไปสู่การดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง ด้วยกระบวนการเรียนรู้จากอดีตถึงปัจจุบันทำให้เห็นถึงระบบคิด วิธีปฏิบัติที่เกิดเปลี่ยนแปลงสู่การปรับตัวและการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นอย่างเป็นระบบ โดยการค้นหาผู้นำทางความคิดและทางปฏิบัติของชุมชน รวมทั้งการสร้างภาคีการทำงาน (ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน) เพื่อให้เกิดการขยายผลในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย รัฐบาลควรมีการส่งเสริมให้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการจัดการ/ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ทำให้ประชาชนมีความสามารถพึ่งตนเองได้ และการกำหนดนโยบายที่เหมาะสมต้องคำนึงถึงปัญหาของประชาชนในท้องถิ่น ข้อเสนอแนะต่อชุมชน คือ การเรียนรู้และการสร้างทุนทางสังคมจะต้องเกิดจากการสั่งสมองค์ความรู้ภายในและภายนอกชุมชน ดังนั้นหน่วยงานภายนอกจะต้องเข้าใจวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อการปรับตัวและประยุกต์ใช้ให้เกิด

ประโยชน์แก่ชุมชน ชุมชนควรจะมีการจัดทำข้อมูลจากอดีตถึงปัจจุบันให้เป็นระบบ เพื่อเป็นการเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชนในการต่อรองแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกับภายนอก และควรผลักดันการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนต้นแบบ ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป ควรศึกษากระบวนการทุนทางสังคมในลักษณะเครือข่าย เพราะระบบเครือข่ายจะมีหลากหลายเชื่อมร้อยกัน และควรกระบวนการทุนทางสังคมกับการฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างจากการเกษตรกรรมยั่งยืน และในมิติพื้นที่ชุมชนเมืองกับชุมชนชนบท